

ülkemizde 1980'lerden bu yana küresel kapitalizmin kendini yeniden üretmek için dünya ölçüsündeki krizlerine çare olarak ortaya sürdüğü neo-liberal politikalar en hızlı ve engelsiz uygulama imkânını, 2000'li yıllardan beri halkın yoksulluğunu ve vicdani duygularını da kulla tek başına iktidar olmayı sürdüren AKP yönetiminde bulmuştur.

Temel amacı küresel kapitalizmin gelişmesi olan bu politikaların hiçbir engel tanımaksızın h geçirilmesi sonucu tüm dünyada özellikle de az gelişmiş ülkelerde büyük ölçüde kentsel, çevresel, kültürel kayıplar ve sosyo-ekonomik çöküşler yaşanmakta, yoksunluk ve yoksulluk derinleşmektedir.

Kapitalizmin dünya ölçüsünde yaşadığı bu krizlere çözüm bulabilmek adına tüm dünyada kendisini yeniden yapılandırdığı küreselleşme döneminde kentler, küresel ekonominin en kâr alanlarından birisi olan servis sektörünün mekânları haline getirilmiş ve bu hizmetlerin sunu

insan ve sermaye çekmek üzere kentlerin bütün olanaklarının seferber edilmesi öngörülmüştür. Bütün bu gelişmeler sonucunda sanayisizleşme olarak da adlandırılan bu süreç, gelişmiş veya gelişmemiş ülke kentlerinin ortak kaderi olmuştur.

Serbest piyasa ekonomisi olarak tanımlanan bu sosyal ve ekonomik seçim çerçevesinde küresel sermaye yaşamın her alanında gittikçe genişlerken, ülke ekonomisi borç sarmalına sürüklenmektedir. Devletin ve kamunun küçültülmesi söylemleri eşliğinde, başta barınma, eğitim ve sağlık olmak üzere bütün kan hizmetleri ve kıyılar, ormanlar, kentsel alanlar, garlar, tersaneler, limanlar, okullar, hastaneler gibi kamu varlıkları özelleştirilerek küresel sermayenin yağması teslim edilmektedir.

ülkemizin kaynakları, kentlerimiz, tarihsel ve doğal değerlerimiz "tüketimin örgütlendiği" alanlar olarak yağmalanmaktadır.

Kentler, üretimin örgütlendiği mekânlardan tüketimin örgütlendiği mekânlara dönüştürülmüş ve bu durum küresel bir politika haline getirilmiştir. Bu politikale göre giderek zamanlaşan özellikle az gelişmiş ülke kentlerinde küresel sermayenin kentsel alanlara girmesinin yarattığı dinamiklere uygun olarak finansa, iletişime ve ulaşımaya ilişkin altyapının geliştirilmesine, lüks barınma, konaklama ve eğlence tesislerinin kurulmasına yönelmiş ve dış kaynaklı yatırımları çekmeye dönük girişimlere öncelik verilmiştir.

"Kentsel dönüşüm" adı altında yapılan imar ve yapılaşma uygulamalarıyla küresel sermayenin yönlendirdiği operasyonlar son yıllarda hızla ve daha kapsamlı biçimde çoğalmaktadır. Eski gecekondu ve kaçak kentleşme alanları sermayenin yeni yatırım alanları olarak önem kazanmaktadır. Sermaye birikim süreçleri açısından, bir kısmı kentin merkezinde olan eski gecekondu bölgeleri ve eski sanayi alanları değişim değeri kazanmışlar ve emlak geliştiricilerinin ilgisine ne olmuşlardır. Bu yaklaşımlar bağlamında, geçmişte plansız gelişmeyi, gecekondulaşmayı meşrulaştıran politikalar, günümüzde "varoş" söylemiyle bu alanlara konulma süreçlerinin taşeronları haline gelmiştir.

Böylelikle bütünleştirici kentsellik anlayışı yerine, noktaya odaklanan ve bu nedenle eşitsiz sosyo-mekânsal yapıların ortaya çıkmasına neden olan parçacıl t kentsel gelişme anlayışının izlenmesi yeni bir politika olarak kabul edilmiştir. Değişen bu kentsel politika ve planlama anlayışının sonucu olarak kentler ve çeperlerindeki ekolojik rezerv alanlarındaki en kapsamlı tahribat, yıllardır mücadele edilen gecekondu ya da kaçak yapılaşma yerine, merkezi ve yerel yönetimlerin meşruluğu tartışılır yasa, planlama ve proje kararları ile meydana gelmeye başlamıştır.

Tüm bu nedenlerle yaşanan küresel krizin odağında "mimarlık ve kent mekânı" bulunmaktadır.

Mimarlık, kültürel ve sanatsal bir ifade biçimi ve toplumsal bir kültür ögesidir. Mimarlık, hem kültürel bir öge olarak bütün bir dünyaya aittir, evrenseldir; hem ürünleriyle bir yere aittir, yereldir. Ülkelerin kültürel birikiminin en önemli bölümüdür, kentlerin ya da ülkelerin uygarlık düzeyini gösterir. Ülkelerin ve kentlerin dünyadaki yerlerini belirler. Ancak bugün kapitalist sistem, üretim, tüketim ve bölüşümü yeniden yapılandırmakla yetinememekte, sürdürülebilirliğine uygun l ve kültürü de yeniden üretmektedir. Bilimsel bilgi birikim sürecinin dahi sistemin kendini yeniden üretilmesine olanak sağlamak üzere piyasanın yeni koşullarına göre kendini uyarlayarak neredeyse her gün yeniden ürettiği günümüzde, insana, topluma ve doğaya ilişkin her alan gibi sanat ve kültür alanı da yeniden yapılandırılmakta, yeniden tanımlanmakta ve piyasa kuralları tarafından güdümlenen ekonomik bir sektöre dönüştürülmektedir.

ülkemizde yatırımların büyük bir bölümü inşaat alanında gerçekleşmekte, mimarlık hizmetleri, tasarım, uygulama, yönetim ve denetim boyutuyla bu yatırımla en önemli bileşeni olmaktadır. Yönetimlerin de bu önemin farkında olmaları ve mimarlık hizmetlerinin niteliğinin geliştirilmesine katkıda bulunmaları beklenmektedir. Ancak, ülkemizde birçok mekanizma doğasına aykırı olarak çalıştırılmaktadır. Yerleşmelerdeki mimarlık hizmetlerini desteklemek, mimarı kentsel gelişimin ayrılmaz bir parçası olarak görmek, niteliğin sağlanmasında yerel teşviklerin, mimarı yarışmaların, iş sahiplerini bilinçlendirmenin önemli olduğunu nimsemek yerine, tasarıma saygı duymayan, meslek Odasının denetimine duysuz kalan, mimarı ve meslek Odasını kentin ve gelişmenin karşısında gören b propaganda pompalanmaktadır.

KENTLEŞME VE PLANLAMADA YETKİ KARMAŞASI

ülkemizde bugün "demokratik, bilimsel ve insan odaklı" bir temele bağlı olarak kentleri planlayacak ve bu planı hayata geçirebilecek mekanizmalar söz konu değildir. Var olan yapılar ya yok edilmiş, ya içi boşaltılmış ya da başka amaçları gerçekleştirmek üzere yeni kurumlar oluşturulmuştur.

Kentleşme ve planlama alanı bütünlük bir stratejiden yoksun bırakılarak, sektörel temelli çok başlı bir yapıya büründürülerek dağınık hale getirilmiştir. Plan ile ilgili kurumların yıllarca süren çalışmalarına bağlı olarak oluşan birikim ve deneyim yok edilmiş, İller Bankası, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı gibi kurumlar işlevsizleştirilmiş, diğer bakanlık ve kurumlar plan yapma ve onama yetkileriyle donatılmıştır. Bunun sonucunda kentlerin geleceği açısından süreç belirsiz endişe veren bir aşamaya gelmiştir.

Plan yapma ve uygulama süreçlerinin birlikteliği ve buna uygun olarak kademelendirilmesi ilkesine aykırı olarak çeşitli yasal düzenlemelerle planlama yetkile birbiriyle bağı olmayan farklı kurumlara verilmiştir. Buna göre çevre düzeni planları ölçeğinde çevre ve Orman Bakanlığı; turizm alan ve merkezlerinde Kültür Turizm Bakanlığı; organize sanayi bölgelerinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı; kıyılarda Bayındırlık ve İskan Bakanlığı; toplu konut alanlarında ve fiilen her yerde Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanlığı; özel çevre koruma bölgelerinde özel çevre Koruma Kurulu; nazım imar planlarında Büyükşehir Belediyeleri; il çevre düzeni planlarında il özel İdareleri; nazım ve uygulama imar planlarında Belediyeler vb kurum ve kuruluşlar plan yapma yetkisine sahiptirler.

Merkezi hükümetin her şeye müdahale etme ve dikte anlayışını kentleşme ve planlama süreçlerinde bariz bir şekilde görmekteyiz. Toplum katılımını ve yerel yönetimleri yok sayan uygulamalar "ileri demokrasi" söylemlerine karşın sık sık gündeme gelmekte ve hatta geçmişte var olan yerel yönetimler üzerindeki vesayet daha da güçlendirilmektedir. Bu nedenle belediyeler yasal yetkilerini dahi kullanamaz duruma gelmişlerdir. İtiraz etmeleri halinde Hazine yardımı kısılmakta, hükümetin yapmakla yükümlü olduğu yatırımlardan men edilmekte ve soruşturmalarda hareket edemez hale getirilmektedirler.

Böylesine parçalı ve çok otoriteli ve vesayetçi bir yapının, ülkenin ve kentlerin akılcı ve rasyonel olarak planlı gelişmesini sağlamanı mümkün değildir. Yetki dağınkılığının oluşmasında sektörel paylaşımın esas alındığı anlaşılmakta ve bu kesimlerin taleplerinin önündeki her türlü hukuki ve şehircilik ilkeleri bakımından engel görülen hususların aşılması hedeflenmektedir. Bu model ve anlayışla, istense de kentlerin sağlıklı, yaşanılır, afetlere karşı güvenli, kimlikli geleceği düşünülerek karar üretilmesine fiilen olanak yoktur. Uygulanmakta olan politikalarda "rant" beklentilerinden başka bu tür kaygılardan söz etme olan dahi bulunmamaktadır.

KENTLERİN KİMLİKSİZLEŞMESİ

Kapitalist temelli küreselleşme ile birlikte dünyada kültürlerin, farklılıkların yok edilmesi ve buna bağlı olarak "tek tipleşme", uygarlığın geleceğini tehdit etmektedir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Topluluğu'na bağlı UNESCO, ülkelere, buna karşı kimi önlemlerin acil olarak alınmasını önermektedir. Bu çerçevede toplumların kimlik değerlerinin somut bir ifadesi olan kimlikli kentlerin korunması ve yaşatılması için ICOMOS ülke yönetimleri nezdinde girişimlerde bulunur tehditler karşısında önlem alınmasını talep etmektedir.

"Kültürlerin beşiği" olarak bilinen ülkemiz coğrafyasında, tarihsel süreç içerisinde mimarlık ve şehircilik bakımından ilkler gerçekleştirilmiş, özgün ve tarihsel öneme sahip kimlikli mimarlık uygulamaları ve kentler oluşmuştur. 7-8 bin yıllık geçmişli olan kentler varlıklarını büyük kayıplara karşın bugüne kadar sürdürür başarımlardır. Birleşmiş Milletler'in çağrısı kapsamında her türlü yok etme riski altındaki bu eşsiz değerlere sahip "kimlikli kentlerin" öncelikli gündeme alınmaları gerekir.

Bu niteliklerine karşın kentlerimiz, 1950 sonrası "göçe dayalı plansız kentleşme" sonucu büyük ölçüde zarar görmüş, 1980 sonrası izlenen politikalarla hızlanmıştır. 2002'den itibaren AKP hükümetleri sonrası ise sistemli yıkım, yok etme, büyük çaplı rant operasyonlarına mimarlığı ve kenti kurban etme süreci adım adım uygulanmaya başlanmıştır. 5366 sayılı Yenileme Yasası ile tarihî mahalleler yıkılırken, "dönüşüm alanları" adı altında kentin olanakları yüksek yoğunluklu yapılaşmalarla ortadan kaldırılmaktadır.

ülkemiz kentleri plansızlıkla bütünleşen bir tasarimsızlık sorunu sonucunda birbirinin aynı yapı yığınları ile dolarken, kentlerin yeni simgeleri olarak "tüketim tapınakları" olarak nitelenebilecek alışveriş merkezleri (AVM) ve gökdelenler sunulmaktadır.

Bu süreçte kentler giderek kimliksizleşmekte, yapıldığı yerin doğası, çevresi ve kültürü ile ilişkisiz yapılarla denetimsiz bir büyümeye doğru gidilmektedir.

Kentlerin algılanmasında, doğal yapısının yanı sıra sahip olduğu yapıların mimarileri en belirleyici öğelerdendir. Kentin doğal ve kültürel çevresiyle uyumlu, nitelikli tasarımlarla gerçekleştirilecek mimari düzeyi yeterli yapılarla geliştirilmesi uygar kentleşmenin belgeleri olacaktır.

Yerel yönetimlere rehber niteliğinde olan Avrupa Kentsel Şartı'nda, "Kentlerimiz ve kasabalarımız uygarlığın kavşaklarıdır." denilerek önemli vurgular yapılmaktadır.

Aynı belgede şu değerlendirme ve önermeler yer almaktadır: "Kentlerimiz ve kasabalarımız kültür açısından da mimarileri açısından da farklı ve farklılaşmış yerleşimlerdir ve bu farklılıklarını ve özgünlüklerini koruyarak böyle de kalmaları gerekir. Bir yandan yapıların ve hizmetlerin standartlaştırılmasını, öte yanda tekdüze, sıkıcı izlerini her yerde bırakan küresel bir pazarın kurallarını tanıyan küreselleşmiş bir kentsel gelişme modelinin yarattığı zevksizlik örneği yapıları getirdiği risklerin farkındayız. Kentlerimizi ve kasabalarımızı bilgi, kültür ve sanat yuvaları haline getirmek amacımızda, kentlerin mimari güzelliklerini dikkate almadığımız takdirde saygınlıktan yoksun kalacağımızın farkındayız. Bu bağlamda, kentsel peyzajlarımızın son elli yılda çok kez üst düzeyde bir mimari kalite endişesi duyulmadan geliştiğinin farkındayız. Kent çevresindeki peyzajların pek çoğunu ihmal ettik ve kentlerimizin ve kasabalarımızın eteklerini ruhsuz ve yaratıcılıktan uzak bir ticari kentsel planlamaya terk ettik. Bu nedenle, mekânsal gelişmemizde mimarlık boyutunu daha fazla dikkate almak ve karar vericiler ve kentlerde canlı bir mimari kültürün gelişmesini teşvik etmek istiyoruz. Kentlerimizle, kasabalarımızla ve onların kültürü ile olduğu kadar mimarileri ile de ç duymak arzusundayız."

Avrupa Kentsel Şartı'nın bu önermelerinde de vurguladığı gibi, kentlerde mimari kültürün gelişmesi için kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler, karar aktörler, topluma öncülük etmekle görevli ve sorumludurlar. öncelikle kamu yapılarının projelerinin mimarlık yarışmaları ile elde edilmesi, kentsel odak alanlarında kentsel tasarım yarışmaları ile mekânsal düzenlemeler yapılması, kentin nitelikli mimarlıklarla ve tasarımlarla gelişmesinin sağlanmasında önen araçlar olacaktır.

Bilinen bir başka gerçek ise, Avrupa Kentsel Şartı'na ve kentleşme ile ilgili pek çok uluslararası sözleşmeye rağmen, çokuluslu şirketler kentsel değerleri yok kimi yatırımları sınırsızca gerçekleştirmeye devam etmektedirler. Avrupa Birliği (AB) ise, kentleşme ile ilgili bu dramatik gelişmelere karşın, bu konuları Birlik sürecinde gündeme bir türlü taşıyamamaktadır.

Bu koşullarda AKP hükümeti, kentlerimizin kimlik değerlerini yok eden "rant projelerini" uygulamak için kamu varlıklarını pazarlamakta, küresel şirketler bunu için özendirilmekte ve sınırsız imar haklarının verileceği taahhüt edilmektedir.

Son yıllarda kentlerimizin kimlik değer kayıplarında olağanüstü artışlar yaşanmaktadır. Hemen hemen her kentte bulunan şehir stadları, kent meydanları, tari limanlar, endüstri mirası, kültür yapıları, Cumhuriyet döneminin özgün yapıları, Roma ve Bizans dönemi kalıntıları, Osmanlı mahalle ve eserleri okullar, doğal ve peyzaj değerleri gibi kentin kimlik değerlerini oluşturan kaynaklar, sistemli bir "rant" saldırısı altında yok edilmektedirler.

Ayrıca, kimliksizliğin yeni belgeleri olarak Osmanlı'nın taklidi, Batıdan kopya bir takım yapılar, İngilizce adla pazarlanan modern gettolar ve bu süreçte başrol olan TOKİ "mimari kimliksizliğini" sayabiliriz.

DOĞAL VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASININ ÖNÜNDEKİ TEHDİTLER

ülkemizin geleneksel yapı stokunun günümüz toplumunun birçok gereksinmesini karşılayabileceği, mimari mirasın kent kimliğinin en önemli girdisi olduğu, mimari, tarihi, estetik değerlerinin yanı sıra işlevsel ve ekonomik değerlerinin de olduğu unutulmamalıdır. Ancak izlenen ekonomik politikalar ve onların doğu sonucu olan imar eylemleri, mimari mirasımızı tehdit etmektedir. Kültürel mirasa yönelik bu tehdit ve yıkım süreci AKP hükümetleri dönemlerinde sistemleşme daha da artmış; tekil yapılar ölçeğindeki yıkımlar, yerini tarihî mahallelere yönelik toplu operasyonlara bırakmıştır.

Dünya Miras Listesi'nde yer alan İstanbul'da, bütün dünyanın ve UNESCO'nun da karşı durduğu Sulukule, Tarlabası ve Tarihi Yarımada'da, 5366 sayılı Yasa gerekçe gösterilerek ve acil kamulaştırma yöntemleriyle yenileme ve dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Benzer uygulamalar diğer tarihsel kent merkezlerinde de gündeme gelmektedir.

Atatürk Kültür Merkezi'nde somutlaşan Cumhuriyet döneminin mimari mirasına yönelik tehditler, kültür yapılarını, okulları, kamu yapılarını ve meydanları içer şekilde devam etmektedir. Pek çok tarihî okulun satılarak yıkılması veya işlevinin değiştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır; tarihî Gedikpaşa İlköğretim Okulu'nun yıkılarak yerine otel yapılması gibi örnekler sıkça rastlanmaya başlanmıştır.

Baraj gölleri altında kalmasına karar verilen eşsiz arkeolojik değerlere sahip Hasankeyf, Alliano gibi alanların korunmaması ve yok olmaya terk edilmesi tari değerlere bakış konusundaki hükümetin tavrını ortaya koyan belgelerdir.

Tarihî ören yerlerinin özelleştirilmesi, "doğal sit" niteliğindeki 200'ü aşkın vadi / akarsu üzerinde 1500'ü aşkın hidro elektrik santrali (HES) yapılmak istenme: doğal sitlerin imara açılması gibi uygulamalar, doğal ve kültürel miras bakımından çok önemli tehditler içermektedir.

Son olarak Ocak 2011'de Koruma Yüksek Kurulu tarafından kültür varlıklarının tescillerini kaldırmanın yolunu açan "İlke kararları" çıkarılması, korumaya alın yapıların yıkımı, doğal değerlerin yok edilmesi yönündeki kaygıları artırmaktadır.

Yukarıda dile getirdiğimiz hatalardan öncelik ve ivedilikle vazgeçilmesi gerektiği ön koşulu ile birlikte önerilerimiz şöyledir:

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve yerel yönetimler tarafından ilgili kuruluşlar ile birlikte "koruma kültürü"nü geliştirilmesi yönünde yaygın çalışmalar yapılması;

Korumanın, kültür varlıklarının sahip ve kullanıcılarının odağında yer aldığı sosyal ve ekonomik boyutlarıyla birlikte ele alınması;

Bütüncül bir korumanın temel koşulu olarak "koruma ve restorasyon"un bir planlama hedefi olarak belirlenmesi; gerekmektedir.

ULAŞIM SORUNLARI YENİ BOYUTLAR KAZANMIŞTIR

ülkemizde 1950 sonrasında karayolu taşımacılığına indirgenmiş ulaşım politikalarının benimsenmesi sonucu, toplu taşıma sistemleri (demiryolları, metro, di yolları gibi) geliştirilmemiş ve ulaşım sorunları hızla artmıştır. Geline aşamada 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ifadesiyle "ülkemizde trafik milli kriz haline gelmiştir."

Küresel kapitalizmin kentsel alanlara yansımalarının en önemli alanlarından olan büyük ve maliyetli altyapı ve ulaşım kararları; üçüncü Boğaz Köprüsü, üçüncü Haliç Köprüsü, İzmit Köprüsü, çanakkale Köprüsü, Boğaziçi Karayolları Tüp Geçidi, HES'ler, termik santraller, Haydarpaşaport, Galataport vb. projeler hiçbir bilimsel kıstasa, kamu yararına ve planlamaya dayanmadan ve bilimsel, mesleki ve toplumsal tepkilere almadan yap-işlet-devret anlayışı kapsamında bir ardına devreye sokulmaktadır. Bunun yanı sıra bütün bu projelerin kamu tarafından sübvansede edilmesi ve yarattığı borç yükü, Türkiye tarihinde eşine rastlanmamış ve geleceğimizi ipotek altına alan bir ölçüye ulaşmıştır. Ve bu durum büyüme olarak adlandırılarak toplu yargısı yönlendirilmeye çalışılmakta

Kentler otomobillerle istila edilmiş, başta metropol şehirler olmak üzere pek çok yer kent içi ulaşım olanaksız hale gelmiştir. Şehirlerarası ulaşım sorunları çözülememiştir.

"Otomobillere tutsak" ulaşım kararları sonucu İstanbul'da iki adet köprülü boğaz geçişi yapılmış; üçüncü Boğaz Köprüsü'nün yapılmasına karar verilmiş olup başka köprülere de davetiye çıkarılmıştır. öte yandan, içme suyu havzaları, tarım arazileri ve orman alanlarında otoyollar yapılması çok ciddi çevresel sorunları kayıpları da beraberinde getirmiştir.

Yanlış ulaşım tercihleri ve yatırım kararları sonucu petrole bağımlılığın artması ve ekonominin sürekli açık vermesi, sorunun başka önemli bir boyutunu ortaya koymaktadır.

AKP hükümetleri döneminde bu politikalar sadık kalınmış ve ulaşımda öncelik karayoluna verilmiştir. Double yollarla ulaşım sorunlarının çözüleceği ileri sürülmüş ve otoyollara ağırlık verilmiştir.

1960'dan beri Türkiye'nin gündeminde olan, iki kıtanın demiryolu ile birleştirmesini hedefleyen ve 1994 yılında proje tetkikleri yapılan Marmaray projesi başlatılmış olmasına rağmen, bitim süresi sürekli ertelenmektedir. Projeye yeterince ağırlık verilmemesi, güzergah seçimindeki ve çalışmalardaki kimi yanlış sürenin uzamasına neden olmaktadır.

Türkiye'de var olan metro uzunluğu Avrupa ülkeleri ile kıyaslanamayacak derecede yetersizdir. İstanbul ve Ankara'da yapılan metro sistemlerinin yıllardır tamamlanamaması, diğer kentlerde ise hiç yapılmaması, ulaşım konusunda ciddi bir sorun oluşturmaya devam etmektedir.

Kentlerin ulaşım master planları ya yapılmamakta ya da var olan planlara aykırı uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bir plana dayanmayan kavşaklar, battı-çıl kavşaklar, geçitler, otoyollar, otoparklar ve bir işletme düzeninin bulunmayışı, kent içi ulaşımda kaosa ve pek çok soruna neden olmaktadır.

Birleşmiş Milletler otomobillerin kentler için birer felaket olduğunu, bu nedenle kent merkezlerinin insanlara terk edilmesi gerektiğini vurgulamakta ve bu yönde politikaların uygulanmasını gündeme taşımaktadır.

Avrupa Kentsel Şartı'nda "Kentlerin ve kasabaların düzgün bir şekilde işleme ve çevresel açıdan sağlıklı bir kentsel gelişmenin asal değişkeni" olarak belirtilmekte ve "Kontrol edilen ve sürdürülebilir ulaşımın karşımıza çıkarttığı zorlu sorunla baş edebilmek için, otomobile geçerli alternatifler geliştirilmesi gerektiği, bu alışkanlığın hava ve gürültü kirliliği, yol güvenliği konuları, mekânın işgalci altyapıyla parçalanması, kentsel peyzajın bozulması vb. olumsuzlukları yarattığı", saptaması yapılarak, "her türlü toplu taşıma aracını tercih eden sürdürülebilir ulaşım politikaları" teşvik edilmektedir.

Ulaşım sorunlarının çözümünde toplu taşımının esas alınması, kentlerin olanaklarına erişebilirliğin sağlanması, ulaşımın çevresel sorunlara neden olmaması kent formunun bir parçası olarak ulaşımın planlanması, ulaşım yapılarının kent dokusu ile uyumlu ve mimari bir estetik değerinin olması önemsenmelidir.

KENTLERİMİZ AFETLERE DAHA AÇIK HALE GELMİŞTİR

ülkemizde 1950 sonrası göçe dayalı, plansız, denetimsiz kenteleşme süreci sonucu kentler, sağlıksız ve her türlü afete açık şekilde yapılaşmıştır. Hatalı yatırımlar ve çıkarılan imar aflarıyla bu olumsuz gelişmeler hükümetler tarafından desteklenmiştir.

Topraklarının tamamı depremsellik koşullarında olan ülkemizde yaşanan depreme bağlı büyük can ve mal kayıplarına karşın bir türlü ciddi önlemler alınmamaktadır. 1999 Büyük Marmara Depremi, kamuoyunda söylemde kabul gördüğü şekliyle afetlere karşı güvenli yapılaşma için bir milat olabilirdi. Ne yazık ki, yönetimler merkezde ve yerelde felaketlere neden olan yanlışları sürdürmeye devam etmektedirler.

Halen başta İstanbul olmak üzere bütün kentlerimizde, kar, yağmur, deprem, heyelan, hortum, kuraklık gibi doğa olayları büyük afetlere dönüşebilmektedir. Plansız kenteleşme, göçler, kaçak yapılaşma, denetimsizlik, riskli-yasaklı alanlarda yapılaşmalar gibi başlıca imar faaliyetlerine yönelik sorunların yanı sıra, risklere karşı önlem alınmaması, afete yönelik gerekli hazırlıkların yapılmaması, yeterli bütçe ve teknik donanımın sağlanmaması, toplumsal bilincin oluşması vb. birçok neden afet risklerini artırmaktadır. Yaşanan bütün bu felaketlere ve bilimsel ve mesleki uyarılara rağmen bu konuda hiçbir ciddi önlem alınmamak üstelik bu durum küresel sermayenin çıkarları doğrultusunda fırsat olarak görülerek, bu doğrultuda üretilen kentsel dönüşüm ve altyapı projelerinin meşrulaştırılması yolunda bahane olarak kullanılmaktadır. Bu uğurda kamu idarelerince düzenlenen çok önemli şura ve toplantı kararları amacından saptırılarak kamu idaresinin yeniden yapılandırılması konusunda düzenlenen rant merkezli yeni yasaların ve yapılanmanın gerekçesi olarak kullanılmaktadır.

1999 Büyük Marmara Depremi sonrası atılan en önemli adımlardan biri, afet konularında bilgi birikimi ve koordinasyon sağlamak amacıyla "Deprem Konseyi" kurulmasıydı. AKP hükümeti göreve geldikten bir süre sonra bu konseyi dağıtmış ve afet çalışmaları Başbakan'a bağlanmak suretiyle siyasallaştırılmıştır.

Deprem sonrası kamu denetiminin güçlendirilmesi, eksik ve yanlışların giderilmesi gerekirken, kamu denetimini daha da zayıflatır nitelikte 4708 sayılı Yapı Denetimi Kanunu çıkarılmış, denetim daha da sorunlu hale getirilmiştir.

Süreçten ders alınarak planlı bir kenteleşmeye dayalı bir yapılaşma asıl sorumluluk iken, deprem bahane edilerek kentin kaynakları yok edilmekte, dere yatağı vadi, kıyı ve dolgu alanlarında yapılaşmalar bizzat kamu kurumları tarafından organize edilmektedir.

Yakın bir gelecekte deprem beklenen Marmara Bölgesi'nde depremin üzerinden 12 yıl geçmesine karşın henüz acil ve kısa sürede alınması gereken tedbirler dahi yerine getirilmediği, bununla birlikte yeni risklerin eklendiği koşullarla karşı karşıya bulunmaktayız.

Kentler için ciddi Afet Yönetim Planları bulunmamaktadır. Var olan planlarda halkın toplanma yeri olarak görülen alanlar dahi rant kararları ile ortadan kaldırılabilmektedir.

İstanbul'da Ayamama deresi üzerinde yapılaşmaların durdurulması için alınan mahkeme kararları dahi uygulanmamakta, yaşanan felaket sonrası ise aynı yanlışlara devam edilmektedir. Son olarak Kütahya'nın Simav ilçesinde meydana gelen 5.9 büyüklüğündeki depremde dahi can ve mal kayıplarının olması, durumun vahametini göstermektedir.

Anadolu'da her yıl heyelan ve sellere neden olan çarpık yapılaşmalara karşı ciddi bir önlem alınmamaktadır. Küçük şiddetli depremlerde dahi büyük can ve mal kayıpları yaşanmaktadır.

Hükümetin herhangi bir afet politikasından söz etmek mümkün değildir. Bütün olanaklar kentsel rant için seferber edilmiştir. Afetlere karşı bir toplumsal seferberlik ihtiyacı gündeme dahi alınmamaktadır.

Bugün hâlâ "planlama, uygulama, denetim ve kullanma" bütünsel organizasyona kavuşturulmamış ve hatta giderek işin içinden daha da çıkmaz hale gelmiş

Afet zararlarının önlenmesi konusundaki önerilerimiz şöyledir:

Afetlere yönelik planlama süreci, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasını hedeflemek zorundadır! Yaşam çevrelerimizin planlanması, sosyo-ekonomik planla sürecinden bağımsız olamaz. Eşitsizlik ve yoksulluğun bir yansıması olan sağlıksız ve güvensiz yerleşmeler olgusuna yönelik sosyo-ekonomik programlar oluşturulmazsa, afetlerin yıkıcı etkisi de azaltılamaz.

Yaşam çevrelerinin sağlıklı ve güvenli hale getirilmesi ve kentsel yapı stokunun iyileştirilmesi acil bir görevdir! "Türkiye Yapı Envanteri" çalışması yapılarak kentin yapılarının izlenmesi sağlanmalı, imar planlarında sağlıklılaştırma program alanları belirlenmeli, yapı stoku açısından sorunlu olduğu tespit edilen bölgelerde sağlıklılaştırma çalışmaları yapılmalıdır.

"Kentsel dönüşüm" adı altında yapılan operasyonlar sona erdirilmeli, sorunlu yerleşmelerin tasfiyesi kamu ve toplum yararı ilkesine göre yapılmalıdır! Kentin yapı stoku açısından herhangi bir afette can ve mal kayıplarının fazla olacağı tespit edilen bölgeler ile afete maruz diğer heyelan vb. bölgelerinin boşaltılması ve gerekli teknik-sosyal alt yapıya sahip, güvenli yapılardan oluşan bölgelere taşınması gerekmektedir. Ayrıca, sağlıksız yapılaşmanın bulunduğu bölgelerde gereksinim duyulan teknik ve sosyal altyapı alanlarının kendi içinden ayrılması, yapı karakterinin güvenli ve düzenli hale getirilmesi, bu kapsamda bölgede yaşayanları, yerinde, daha güvenli yapılara ve standartları yükseltilmiş yaşam alanlarına kavuşturmak amaçlanmalıdır.

Kamu yönetimi afet olgusunu bütünsel olarak ele almalıdır! Kentlerimizin afetlere hazırlanması ve ortaya çıkabilecek zararların en aza indirilebilmesi için yerel yönetim anlayışına ihtiyaç vardır. Mevcut yönetim anlayışı ile sistemin rasyonelleşmesi olanaklı değildir. Stratejik bütünsellik içinde kısa, orta ve uzun dönemli hangi sonuçların elde edilmek istendiği açıkça belirlenmeli ve bu hedeflere yönelik kamu kurumlarının işbirliği ve eşgüdümü sağlanmalıdır.

Denetim sistemi bütünsel olarak ele alınmalıdır! Denetim, yapı üretiminin her aşamasında, malzemesinden yüklenicisine kadar uzanan bütünsellikte ele alınmalıdır. Yapı denetim sistemi, yapı üretim sürecinin bütünü denetleyecek bir bakışla ele alınmalıdır. Kamu denetimi, mali denetim (sigorta) ve planlama süreçleriyle ilgili yasal düzenlemelerle desteklenmeli, bütün etkenleri birlikte değerlendiren yapı norm ve standartlarına bağlı olarak "kalite güvence sistemi" oluşturulmalıdır.

"KENTSEL DÖNÜŞÜM", PLANLAMANIN REDDİ YA DA "RANTSAL DÖNÜŞÜM" OLARAK UYGULANMAKTADIR

Genel olarak Türkiye kentlerinin tamamına yakınında, son elli yılda göç ve göçe dayalı hızlı nüfus artışı sonucu kitlelerin barınma talepleri planlı kentsel alan karşılanamamış, yerleşime uygun potansiyel taşıyan kentsel alanların büyük bölümü imar aflarıyla geliştirilen gecekondularla dolmuştur. Başta İstanbul, Ankara, İzmir olmak üzere bütün büyük kentlerde kentsel alanın yaklaşık yarısı sağlıklı, güvensiz ve niteliksiz yapılardan oluşmaktadır. Hiçbir mimarlık hizmeti almadan yapılaşmış bu alanlar, her türlü teknik ve sosyal donatı elemanlarından yoksun ve özellikle doğal afetlere karşı büyük risk altındadır.

Bu bağlamda kentlerin günümüzde öncelikli sorunu, nereye nasıl büyüyecek yayılacağı değildir. Sorun, bütünü gözetilen planlı kentleşme anlayışı içinde, var olan yapı stokunun ve kentsel mekânın nasıl daha güvenli ve sağlıklı hale getirileceği ve daha nitelikli kentsel yaşam ortamları olarak geliştirileceği sorunudur.

Yapılı çevrenin sağlıklılaştırılması, güvenli hale getirilmesi, teknik ve sosyal donatı eksikliklerinin tamamlanarak kentte yaşayanları mutlu kılacak yaşam çevre oluşturulması en öncelikli strateji olmak zorundadır.

Yasal düzenlemeleri yapılarak uygulanmakta olan "kentsel dönüşüm" projelerine bakıldığında, planlamanın reddedildiği, sadece "rantın" esas alındığı, hiçbir mimari kalite endişesi taşınmadan, elde edilecek kentsel mekânın niteliğine dair bir kaygı hissedilmeden, katlı apartman yığınlarının yapıldığı görülmektedir.

"Kentsel dönüşüm" uygulamalarının sosyal, ekonomik ve mekânsal iyileştirme amacı ve hedefi olmadan yalnızca yapı blokları inşa edilerek gerçekleştiriliyor olması ve yaşayanları da yerinden eden sonuçları kabul edilebilir değildir. Yapılmış alanların sağlıklılaştırılmasında, yaşayanları yerinden etmeyen, nitelikli mimari tasarımlara sahip, güvenli yapılaşma ile yaşayanları mutlu edecek, onların yaşam kalitesine katkıda bulunacak kent mekânlarının elde edilmesi mümkündür.

Uygulamada hisse miktarı, parsel sayısı, mülk sahipliği oranı, yapı sayısı, nüfus vb analiz değerlerini esas alan mülkiyet esasına dayanan anlayış yerine, mekân kalitesi anlayışının benimsenmesi ve bütün analizleri bir kentsel tasarım verisi olarak yorumlayan bölgelere ve kentlere özgün çözümler üretilmesi gereklidir.

TOKİ, KENTLERİN KİMLİK DEĞERLERİNİ VE GELECEĞİNİ TÜKETMEKTEDİR

Bugün ülkemizin kamu yönetimi adına özellikle konut gereksinimini karşılamakla görevli olan yerel yönetimler ve TOKİ, asli görevleri olan, planlı ve düzenli bir kentsel çevre içinde dar gelirlilerin sosyal konut ve ucuz kiralık konut gereksinimini karşılamak yerine, rant getirisi yüksek kamu arsalarının özelleştirilmesi amaçlı projelerin üretimine yönelerek, kamu kurumu niteliği ile bağdaşmayan bir tutum sergilemektedir. TOKİ projelerinde, yerel ve bölgesel sivil mimarının çağdaş tasarımlara da esin kaynağı olması yönünde hemen hiçbir çaba, niyet ve örnek gözlenmemekte, 100 bini aşkın nüfuslu 15 kent kapasitesinde yapı in eden TOKİ, insan silolarına döndürdüğü yerleşme alanlarını nerdeyse mimarsız inşa edebilmektedir. TOKİ'ye devredilen yasal imar yetkileri, kent ve çevre ile uyumsuz, genel planlama ve şehircilik ilkelerini gözetmeyen, imar hukuku, kültürü ve bilinci açısından kabul edilemez yapılaşma kararları ile kullanılmaktadır.

özellikle doğal, ekolojik ve kültürel değerleri açısından yasalarla korunmaları öngörülen bölgelerdeki bütün bu özellikleri göz ardı eden TOKİ projeleri, yer seçimleri, gelecek kuşaklara karşı sorumluluklar açısından da kabul edilemez uygulamalar olarak, aynı keyfi ve denetimsiz imar yetkilerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. TOKİ, özellikle emlak pazarlamasına öncelik veren ve inşaat sektöründe adeta devlet destekli bir büyük tekel oluşturmayı hedefleyen yeni yasal kileri ve bunlara dayalı uygulamalarıyla, Anayasa'da Toplu Konut Kanunu'ndaki ve kendi kuruluş mevzuatındaki temel ve kamusal amaç ve kimliğinden tamar ve kesinlikle uzaklaşmış ve kamu varlıklarını ayrıcalıklı imar hakları ile donatıp pazarlayan gayrimenkul ajansı haline dönüştürülmüştür.

İnsanların en temel haklarından olan sağlıklı, güvenli ve yeterli standartlarda konutlarda yaşama hakkının güvenceye alınması, sosyal devletin en önemli sorumluluklarındandır. Ülkemizde ise nitelikli konutlar açısından bu sorumluluğun uygun ölçülerde yerine getirildiği söylenemez.

Gereksinim duyulan konut sayısının düzenli olarak karşılanmasının yanı sıra, güvenli, sağlıklı ve yapıldığı kente ve çevreye saygılı nitelikli bir mimari tasarımı gerçekleştirilmesi de esas olmalıdır.

Bu amaçlarla kurulmuş olan TOKİ, son yıllarda yeterli olmasa da önemli sayıda konut üretimi gerçekleştirmektedir. Ancak planlamadan uygulamaya her türlü yasal düzenleme ve teşvikle desteklenerek çok güçlü bir kurum haline getirilmiş olan TOKİ'nin ülke genelindeki uygulamalarına bakıldığında, toplu konut aları için yer seçiminden planlamaya, tasarıma, uygulamaya kadar inanılmaz yanlışlıklar yapıldığı izlenmektedir.

Toplu konut uygulamalarının, çoğunlukla tarım havzalarının ortasında, yapıldığı kentle uyumlu olmayan, farklı konut seçenekleri sunarak hedef kitesinin tale karşılamak yerine "yap-sat" mantığını benimseyen, yapıldığı bölgenin ve kentin değerlerini ve kimliğini gözetmeyen tipteki uygulamalar olduğu görülmektedir.

Sayısal çokluğu tek başına bir başarı olarak kabul etmek yerine, iyi tasarlanmış, güçlü bir mimari ifadesi olan, ait olduğu çevreye saygılı, kent planlarıyla uyumlu bir toplu konut gelişiminin elde edilmesi amaçlanmalıdır ve bunun başarılabilmesi için bütün olanakların yaratıldığı da bilinmektedir.

Tip projelerle, bütün ülke kentlerinde kimiksizleşen uygulamalardan mutlaka kaçınılması gerekmektedir. İdarenin elindeki olanaklar bugünkü yapıldığı şekliyle kentsel ve çevresel değerler için bir tehdit değil, nitelikli ve özgün yerleşmelerin ve yapıların elde edilmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

"KENTSEL YAĞMA" KARŞISINDA HUKUK SÜREÇLERİ DEVREDİŞİ BIRAKILIYOR

Kentsel yağma, hukuka aykırı yasalar ve yargının yeniden yapılandırılması yoluyla desteklenmektedir.

En temel insan hakları arasında yer alan barınma hakkının doymusuz bir rant hırsıyla karşılandığı neo-liberal ekonomik sistem, dünyanın çeşitli bölgelerinde özellikle yoksulların yerlerinden edilmelerine yol açmıştır. Küresel krize çözüm önerilerinden biri olarak sunulan "kentsel dönüşüm", küresel sermaye ve yerel ortaklarının baskısı altında "kentsel ve kültürel yıkım" haline dönüşmüştür. Özellikle kamu kaynaklarının ve alanlarının yağmalanmasına dayanan bu uygulama kendi hukuksuz yasallığını da yaratarak hızını ve şiddetini gittikçe artırarak sürdürülmektedir.

"Kamu hizmeti" kavramının değişmesi ve "kamu yararı" kavramının içeriksizleştirilmesi yoluyla yasama, yürütme ve yargı kurumlarında farklı işlem ve farklı kararlar alınmaya başlanmıştır. Sermaye ve hükümet yanlısı grup ve kişilerin çıkarları doğrultusunda yapılan idari işlemler ve özel yasalar, "kamu yararı" adı altında savunularak hayata geçirilmektedir.

12 Eylül 1980 darbesi sonrası ülke kaynaklarının, kamu varlıklarının, kent ve çevre değerlerinin yağmalanması giderek yaygınlaşmış, AKP'nin iktidarda olduğu 2002 yılı sonrası dönemde ise bu yağma daha da büyümüş ve "organize" hale gelmiştir.

Bu nedenle Mimarlar Odası olarak veya diğer kuruluşlarla birlikte "kent-çevre-kamu" suçu niteliğindeki pek çok karar ve uygulamanın iptali amacıyla davalar açılmıştır. Bu davaların tamamına yakın bir kısmında yargı mercileri, yürütmeyi durdurma ve iptal kararları vererek bu değerlerin korunmasının güvencesi olmuştur.

Ancak, hemen hemen tüm toplu kesimleri tarafından dile getirilen, 12 Eylül 1980 darbesi ürünü Anayasa'nın "değişmesi gerektiği" talebi, yargı, Yök, RTÜK, I kurumları, meslek kuruluşları, sendikalar ve sivil-demokratik örgütlere yönelik "ele geçirme, tasfiye ve yok etme" operasyonları ile meşgul AKP hükümetleri tarafından kullanılmıştır. Özellikle 12 Eylül 2010 Anayasa Referandumunu ile kent ve ülke kaynaklarının yağmalanması ve pazarlanmasının önünde engel olarak görülen "yargı"nın da tasfiye edilme süreci başlatılmıştır.

YASAMA SÜRECİ "YAĞMANIN GÜVENCESİ" OLARAK İŞLETİLİYOR

AKP iktidarı döneminde geçmiş iktidarlar döneminde görülmemiş ölçüde yasal düzenleme yapılmıştır. Bu yasal düzenlemelerin çoğu imar faaliyetleriyle ilgili olup, kamu kaynaklarını "yağmalayan", bazı kesimlere "rant" sağlayan ve sonuçları itibarıyla telafisi mümkün olmayan pek çok soruna neden olan düzenleme kapsamaktadır. Konuları itibarıyla birbirleriyle ilgisi olmayan pek çok yasada değişiklik içeren "Torba Yasalar"la en can alıcı sorunlara neden olabilecek düzenlemeler, toplumun ve hatta milletvekillerinin bilgisinden kaçılarak TBMM'den gece yarısı geçirilmektedir.

Bu yasalara karşı toplumun geniş kesiminin tepkileri, yayımlanmaları sürecinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından dikkate alınmadığı gibi, açılan iptal davalarında da hukuka uygunluk denetimi yapan Anayasa Mahkemesi'nin oluşan yeni yapısıyla alacağı kararlar eleştiriyeye açık hale gelmiştir.

Bu şekilde işletilen yasama süreciyle kıyılar, ormanlar, tarım alanları, kültür ve tabiat varlıklarının tahribi ve yok edilmelerinin önü açılmıştır. Bunların bir kısmı aşağıdaki başlıklar altında yer verilecektir.

Kamu İhale Mevzuatı

Kamu ihaleleri hükümetler için pek çok yönden kritik öneme sahip faaliyetlerdendir. Piyasa hacminin önemli bir kısmına tekabül eden kamu alımlarında kam kaynaklarının kullanılıyor olması, bu alana ilişkin mevzuatın önemini daha da artırmaktadır. Bu anlamda kamu alımları için harcanan kaynakların iyi yönetilm rekabet, saydamlık ilkelerini içeren açık ve net kuralların konulmasına bağlıdır.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, 2003 yılı başında AB ile uyum gereklerine paralel olarak yürürlüğe konulmuştur. Bazı eksiklikleri olsa da başlangıçta olumlu karşılanan bir yasal düzenleme olmuştur. Ancak yürürlüğe girdiği tarihten sonra 4734 sayılı Kanun'u değiştiren toplam 20 kanun çıkarılmıştır. Bu değişikliklere ne kadar AB'ye uyum, uygulamadaki sorunları giderme vs. gerekçelere dayandırılmakta ise de, esasen pek çoğu siyasi rant amacına dayanmaktadır.

Nitekim yapılan bu değişikliklerle, kapsam maddesi daraltılmış ve pek çok kurum kanun kapsamı dışına çıkarılmıştır. Enerji, su, ulaştırma ve telekomünikasyon sektörlerinde faaliyet gösteren teşebbüs ve işletmelerin söz konusu kanuna tabi olmaması öngörülmüş ve hâlâ bu alanlardaki ihaleler yasal bir çerçeveye oturtulmamıştır. Yine kanunun istisnaları düzenleyen maddesi farklı zamanlarda yapılan değişikliklerle genişletilmiş, pek çok kamu alımı istisna tutulmuştur önemlisi, bugün kamu kaynaklarını kullanarak büyük yapımla ihalelerini gerçekleştiren TOKİ'nin, yasanın 68/c maddesine göre önemli ölçüde ihale Kanunu'nda istisna edilmiş olmasıdır.

Bu süreçte ihaleye katılma yeterlilik kriterleri rekabeti önleyecek sonuçlara yol açacak şekilde değiştirilmiştir. Doğrudan temin yapılacak alanlar genişletilmiş: Yapım ihalelerinde uygulama projesi hazırlama koşulunun istisnaları artırılmıştır. Kamu İhale Kurumu'nun (KİK) iddiaları inceleme yetkisi kısıtlanmış, şikayet başvuruları zorlaştırılmıştır.

Kanunun çıktığı 2002 yılından sonra yapılan pek çok değişikliklerle daraltılan kapsam maddesi ve genişletilen istisna maddeleri ve yapılan diğer düzenlemeler, Kanunu'nu siyasi iktidarlara yakın bir sermaye birikimi modeli yaratmanın aracı haline gelmiştir. İhale sistemi yolsuzluk ve usulsüzlüklere giderek daha açık hale gelmiştir.

TOKİ Yasası

Başbakanlık'a bağlı kamu tüzel kişiliğine sahip Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nda son yıllarda yapılan değişikliklerle görev oldukça genişletilmiş bir kuruma dönüşmüştür.

Önce 2003 yılında çıkarılan 4966 sayılı Kanun'la TOKİ'ye, yurtiçinde veya yurtdışında doğrudan veya iştirakleri aracılığıyla proje geliştirmek; konut altyapı ve sosyal donatı uygulamaları yapmak veya yaptırmak, kaynak sağlanmasını teminen kâr amaçlı projelerle uygulamalar yapmak veya yaptırmak, doğal afet meydana gelen bölgelerde gerek gördüğü takdirde konut ve sosyal donatıları, altyapıları ile birlikte inşa etmek, teşvik etmek ve desteklemek gibi görevler verilmiştir.

TOKİ, 2004 yılında yapılan değişikliklerle, uygulama yapacağı alanlarda, her türlü ölçekteki imar planı yapma, yaptırmak ve tadil etme, gerçek ve tüzel kişiler arazi ve arsaları ve bunların içerisinde veya üzerinde bulunan her türlü eklenti ve yapıları kamulaştırma, gecekondu dönüşüm projeleri geliştirme, inşaat uygulamaları ve finansman düzenlemeleri yapma konularında da yetkilendirilmiştir.

Kanuna 2004 yılında 5273 sayılı Yasa ile eklenen 9. madde ile TOKİ tarafından yapılacak veya yaptırılacak yapılara, mimari, statik vb. her türlü sorumluluğun Başkanlık tarafından üstlenilmesi ve mülkiyetin belgelenmesi kaydıyla başkaca belge istenmeksizin müracaat tarihinden itibaren on beş gün içinde avan pro göre yapı ruhsatı verilmesi olanağı getirilmiştir.

2006 yılında eklenen fıkra ile TOKİ tarafından yaptırılan her türlü inşaatın yapı kullanma izin belgesi müracaatlarında, Başkanlığın geçici kabulünün yapılmış olması dışında belediyelerce başka belge aranmayacağı ve bina inşaat harçları ve diğer harçların tarifedeki en az tutarlardan alınması kuralı getirilmiştir.

Nihayet 2008 yılında 5793 sayılı Yasa ile TOKİ'nin o zamana kadar donatılmış yetkilerle ayrıcalıklı konuma gelmiş olması yeterli görülmemekle, planlama, pro vergi muafiyetleri vb. alanlardaki yetkileri daha da genişletilmiş, bu alanlarda yerel yönetimlerin plan onama yetkileri kısıtlanmıştır.

Bugün TOKİ'nin elinde büyük bir arsa stoku bulunduğu, konut yapımı konusunda nesnel ölçütler ve bilimsel araştırmalara dayalı bir stratejisi olmadığı, plansız konut yapımının söz konusu olduğu, çoğu zaman yapı ruhsatı alınmadan işe başlandığı, gecekondu dönüşüm projelerinin nerelerde uygulanacağına ilişkin standartların bulunmadığı, kurumun İhale Yönetmeliği'nin kötüye kullanımlara elverişli olduğu biçiminde pek çok sorun resmî raporlarla da tespit edilmiştir.

Devletin konut ihtiyacı ile ilgili tedbirleri alma görevini yerine getirmek üzere kurulmuş bulunan ve Hazine'ye ait binlerce arsa ve araziye "toplu konut üretmek amacıyla" devralan TOKİ Başkanlığı'nın gerçekleştirdiği projelere bakıldığında, dar gelirliyi konut ve arsa sahibi yapma amacından uzaklaşmış olduğu görülmektedir. Görev alanı bu denli genişlemiş olan TOKİ, yasadaki "İdareye kaynak sağlanmasını teminen kâr amaçlı projelerle uygulamalar yapmak veya yaptırmak" hükmüne dayalı olarak lüks konut veya kâr amaçlı yatırımlara yönelmiştir. Üstelik kâr amaçlı işler yaptığı ileri sürülmesine rağmen, kâr edip etmem denetlenmeyen bir kuruluştur.

Kentsel Yenileme / Dönüşüm

2005 yılında kabul edilen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile tarihi ve kültürel değere sahip alanlarda "kentsel yenileme" adı altında herhangi bir üst plan belgesine bağlı olmadan, kamusal denetimden kaçırılan rant am projelerle, evrensel ve bilimsel kuralları gözardı eden uygulamalar yapılmakta, bu uygulamalarda kamu yararı şartı gözetilmeksizin acele kamulaştırma yolu kullanılarak ciddi bir mülkiyet dönüşümü yaratılmak suretiyle toplumsal ayrımlara ve sorunlara yol açılmakta ve kültürel ve tarihi mirasımız yok edilmektedir.

Bu yasa ile özellikle İstanbul'daki Sulukule ve Tarlabası projeleriyle gündemde yer alan "yıpranmış tarihi kent dokuları"nda sözde yenileme uygulamaları olan yaygınlaşan "kentsel dönüşüm", 5998 sayılı Kanun'la tarihi nitelik taşımayan kentsel alanları da kapsayacak bir düzenlemeye kavuşturulmuştur.

2010 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5998 sayılı Kanun'la "5393 sayılı Belediye Kanunu'nun "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı" na 73. maddesi değiştirilmiş, yapılan değişiklik ile belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde "imarlı-ımarsız, yapılı-yapısız" tüm alanlar, dönüşüm kapsamı içe alınmıştır. Uygulamaya tam bir keyfilik getirilmiş ve bununla da yetinilmeyip, Türkiye'deki birçok il merkezinden daha büyük bir yerleşmeyi kapsayacak büyük bir alan olan 500 hektara kadar alanların, adet sınırı olmaksızın dönüşüm alanı ilan edilmesi düzenlenmiştir. Bu çerçevede "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı" adı altında bütüncül planlama anlayışından uzak, kentin genel planlama hedeflerini olumsuz etkileyecek, şehircilik ilkelerine aykırı, hiçbir bilimsel gerekçeye dayanmayan parçacı planlama anlayışının öne açılmıştır.

Bu yasa değişikliği ile, "konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları oluşturulmak üzere" kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri adı altında kişilerin mülkiyet güvencesi ortadan kaldırılmış, belediyelere kamulaştırmaz el atma hakkı tanınmış, 3194 sayılı İmar Kanunu'ndaki planlama ile ilgili esaslar bertaraf edilmiş belediyelerinin imar yetkileri büyükşehir belediyelerine verilmiş, kişilerin bu uygulamalara karşı yargıya başvurularının öne kapatılmaya çalışılmıştır.

Bu yasal düzenleme, sadece kent merkezlerinde değil, kent çeperlerinde de yasal ya da yasadışı oluşmuş her türlü yerleşme alanlarında, şehirciliğin genel ilkelerine ve kentsel bütünlüğü gözetmesi gereken planlama hiyerarşisine uyulmadan, mevzii ve keyfi imar uygulamalarına; dahası insanların yaşadıkları mekânlardan adeta zorla çıkartılarak aynı yerlerde dönüşüm adına yeni emlak pazarlama alanları yaratmaya olanak sağlamaktadır.

Kıyı Kanunu

Anayasa'da kıyılarının devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, kıyıların herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açık olacağı, kıyıdan yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetileceği ilkesi benimsenmiştir.

1992 yılında yürürlüğe giren Kıyı Kanunu'nda da aynı anlayışla, kıyının herkesin eşitlik ve serbestlikle yararlanmasına açık olduğu, buralarda hiçbir yapının yapılamayacağı, duvar, çit, parmaklık, tel örgü, hendek, kazık vb engellerin oluşturulamayacağı, hüküm altına alınmıştır.

Kıyıda yapılabilecek yapıları ise, iskele, liman, barınak, yavaşma yeri, rıhtım, dalgakıran, köprü, menfez, istinat duvarı, fener, çekek yeri, kayıkhanesi, tuzla, daly gibi kıyının kamu yararına kullanımı ve kıyıyı korumak amacıyla yönelik altyapı ve tesisler ile faaliyetin özelliği nedeniyle kıyıdan başka yerde yapılması mümkün olmayan tersane, gemi söküm yeri vb özelliği olan yapı ve tesislerle sınırlandırılmıştır.

İlk olarak 2003 yılında 4971 sayılı Kanun ile özelleştirme kapsamındaki kuruluşların kullanımında bulunan kıyıdaki arazi ve yapılar için kıyı kenar çizgisi tespit her türlü imar planlarının hazırlanması, ruhsat gibi işlemleri yapma yetkisi özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na verilerek, kıyıdaki bu yerlere ilişkin yerel yönetim imar yetkileri alınmış ve bu alanlarda planlama bütünlüğünü bozan kararların alınmasının öne açılmıştır.

Ardından 2005 yılında 5398 sayılı Kanun ile kıyıda yapılabilecek yapılar arasında organize turlar ile seyahat eden kişilerin taşındığı yolcu gemilerinin (krvaziyer gemiler) bağlandığı, günün teknolojisine uygun yolcu gemisine hizmet vermek amacıyla liman hizmetlerinin (elektrik, jeneratör, su, telefon, internet vb teknik bağlandı noktalarının) sağlandığı, yolcularla ilgili gümrüklü alan hizmetlerinin görüldüğü, ülke tanıtımı ve imajını üst seviyeye çıkaracak turizm amaçlı (yeme tesisleri, alışveriş merkezleri, haberleşmeye yönelik üniteler, danışma, enformasyon ve banka hizmetleri, konaklama üniteleri, ofis binaları) yer aldığı kruvaziyer yat limanlar eklenmiştir.

Kıyıların herkesin kullanımına açık olacağı ilkesi, kamu yararının gözetilmesi ilkesi, kanuna eklenen bu madde ile ortadan kaldırılmıştır.

Kanunun bu maddesine dayanarak, esasen kruvaziyer liman potansiyeli olmayan yerlerde dahi, kruvaziyer liman tanımı içinde kıyıda alışveriş merkezlerinin, ofislerin, yeme-içme tesislerinin yapıldığı görülmektedir. Kıyılardan herkesin eşit ve serbestçe yararlanabilme özgürlüğü bu uygulamalarla sona erdirilmiş, kıyıda yabancı sermayenin rant tesisleri alanı haline getirilmiştir.

Tarım Alanları ve Ormanlar

2005 yılında 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun Geçici 1. Maddesi ile yasadışı işgale tarım arazilerini yok eden uygulamalara "af" getirilmiştir. Yasanın yürürlük tarihinden önce izin alınmadan tarım arazilerini tarım dışı kullanıma açanların para cezası karşılığı affı ile, tarım dışı işgallerin güvenceye kavuşturulmuştur.

İktidarın gündeminden hiç düşmeyen bir diğer konu ise 2/B arazileri olarak anılan orman vasfını yitiren alanların satışidir. İlk olarak 2003 yılında 2/B kapsamı 473.000 hektar yerin satış gündeme getirilmiş ve bunun için 4841 sayılı Yasa ile Anayasa'nın 169. ve 170. maddeleri değiştirilerek, 25 milyar Dolar gelir sağlanacağı açıklanmıştır. Ancak bu Anayasa değişikliği Cumhurbaşkanı tarafından "yağmayı artıracacağı, suç işleyerek ormanda yer elde etmiş kişilerin bu ödüllendirilmiş olacağı ve ormana zarar vermeyen, yasalara ve Anayasa'ya saygılı yurttaşların devlete, hukuka ve yasalara güvenini sarsacağı" gerekçeleriyle edilmiştir. Bir süre dondurulan bu konu 2005 yılında "2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılması ile Orman Kanunu'nun 2. Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Taslağı" adıyla ve daha sonra pek çok kez gündeme getirilmiştir. Nitelikli işlevleri ile toplumun ve insanlığın ortak değerleri olan ve asla özelleştirmeye konu edilmemesi gereken bu alanların yerli ve yabancı sermayeye satılması sıy iktidarın hedeflerinden biri olarak güncelliğini korumaktadır.

Turizmi Teşvik Kanunu

1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun taşınmazların turizm amaçlı kullanımını düzenleyen 8. maddesinin bazı bentlerinin "ormanlar" yönünden iptal edilmesine ilişkin Anayasa Mahkemesi'nin 7 Mayıs 2007 tarihli kararı üzerine, 5761 sayılı Kanun ile iptal edilen maddelerin yerine iptal gerekçeleriyle örtüşmeyen yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Yasanın 8. maddesindeki bir kısım düzenlemeler, Hazine'ye ait olan yerlerdeki ormanların ilgili kuruluşlarca yatırımlara tahsisi, kiralınması ve bunlar üzerinde irtifak hakkı tesisini hukuken olanaklı kılmaktadır. Buna rağmen Anayasa Mahkemesi, ormanların orman olarak korunmasında üstün kamu yararı bulunduğu, ormanların hangi hallerde turizm yatırımlarına tahsis edileceğine ilişkin hiçbir belirleme yapılmadan ve herhangi bir sınır konulmadan tahsise imkân tanımış

Anayasa'nın 169. maddesine aykırı olduğuna karar vermiştir. Bu karar üzerine Turizmi Teşvik Kanunu yeniden ele alınarak, 5761 sayılı Kanun ile Anayasa Mahkemesi'nin kararındaki iptal gerekçelerini ortadan kaldırmayan, sadece karardan sonra tahsisleri iptal edilen yatırımcılara, tahsislerini geri vermek amacını yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Geçmişten bu yana yeterli turizm politikalarının olmayışı nedeni ile ülkenin turizm politikaları güneş, deniz, kum üçgeni ön plana çıkarılarak belirlenmiş ve kıyılardaki orman alanları turizm tesislerine tahsis edilmiştir. Yerel halkın kıyılardan ve sahil şeritlerinden yararlanma olanakları ortadan kaldırılmıştır. Sadec ortadan kaldırılmamış, gelecek kuşaklara miras olarak bırakılması gereken ve yine sürdürülebilir turizm açısından vazgeçilmez doğal ve kültürel değerler yok edilmiştir. Oysa doğal ve kültürel değerleri koruyan, ayrıcalıklı imar haklarına olanak vermeyen, sürdürülebilir turizm politikalarının üretilmesine yönelik karar içeren, toplumun her kesiminin kabul edebileceği yeni bir yasa hazırlanması gerekmektedir.

MİMARISIZ MİMARLIK ORTAMI MÜMKÜN DEĞİLDİR

Mimarlık ve mimarların asli sorumlulukları unutturulmaya ve dışlanmaya çalışılmaktadır.

özellikle çokuluslu şirketlerle işbirliği yapan belediyeler eliyle en temel altyapıların özelleştirildiği fiziksel çevrelerin ve kamunun malı olması gereken en temel hizmetlerin kişilerin kullanımına verildiği bir ülkede, "mimar"ın adı giderek unutturulmak istenmektedir. Yerel yönetimlerin bu kabul edilemez davranışları, doğ olarak kullanıcılara ve işverenlere de yansımakta, mimarı "ruhsat aracı" ya da "sermayenin simgesel ve mekânsal ihtiyaçlarına kalem ve reklâm aracı" olarak görme eğilimi artmaktadır.

Mesleğini temel ilkeleri ve etiği ışığında gerçekleştirmek isteyen meslektaşlarımız işsizlik sorunuyla baş başa kalmakta, hükümetin rant ve yağma politikaları alet olabileceği becerisi bu sistemde mesleği uygulayabilmenin neredeyse tek koşulu haline getirilmektedir. Dışa bağımlı ve ekonomisi sürekli kriz içerisindeki ülkemizde ücretlerin düşüklüğü, işsizliğin büyümesi, mimarların hayat standartlarının altında yaşamak zorunda bırakılması, mimarlık bürolarının küçülmesi ve kapanmak zorunda kalması, ekonomik çöküntünün göstergelerinden bir kısmını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, mesleki-kamusal-toplumsal gereksinimlerin çıkarılması gerekirken, serbest piyasa koşulları amansızca dayatılmakta ve bu yıkımı gerektirdiği hizmet biçimleri yasallaştırılarak yapı üretim sürecinin bü sermayenin çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırılmaktadır.

çıkartılan yüzlerce kanun ve kararnameyle ülke kaynakları, kıyılar, ormanlar, akarsular, kentsel ve kırsal alanlar küresel sermayenin talanına sunulmuş, hayatt kalabilen mimarlık büroları inşaat devlerinin ve yabancı firmaların taşeronları veya imzacılarına dönüşmüş, diğer taraftan TOKİ ve kentsel dönüşüm uygulamalarında olduğu gibi ülke bütününde plansız ve mimarsız konut üretimi kentsel yağmaya dönüştürülmüştür.

MESLEK ODALARINA KARŞI ÇOK BOYUTLU BASKILAR GÜNDEMDE

Son yıllarda meslek Odalarının işlevsizleştirilmesi ve etkisiz hale getirilmesi için anti-demokratik dayatmalar gündemdedir.

Yeniden yapılandırma adı altında sürdürülen bu tasfiye sürecinde, idarelerin uygulamalarını toplum yararına ve kamu yetkisi kullanarak denetlemek olan mes kuruluşlarının işlevsizleştirme girişimleri de hızla sürdürülmektedir. Ancak ülkemizde tüm mimarların bir çatı altında toplanmasını sağlayan meslek örgütüm kamu kurumlarında çalışan mimarların üyelik zorunluluğu bulunmaması ve mesleki denetimlerin idarelerin keyfiyetine bırakılması ve ticarileşen eğitim politik eşliğinde özel mimarlık okullarının denetimsiz ve koşulsuz olarak çoğaltılması nedeniyle sahte diplomalar sorunu giderek artmaktadır.

Daha da vahimi sahte oldukları tespit edilen bazı diplomalara Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı tarafından "Denklik Belgesi" düzenlendiği görülmüştü da YÖK'ün belge düzenlerken herhangi bir inceleme yapmadığını göstermektedir. YÖK'ün hâlihazırda denklik incelemesi sırasında sadece transkriptlere baka denklik vermesi, ders içeriklerini göz ardı etmesi ve Türkiye'deki mimarlık eğitimine denk bir eğitim almamış kişilere "mimar" unvanı vermesi bir problem ikei diplomaların gerçekliği konusunda araştırma yapmaması diğer bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Bu koşullarda mimarlık ve kent yağması karşısında, bilimin rehberliğinde, kamu, toplum ve meslek yararına meslek Odamızın özverili çabaları artarak devam etmektedir.

Kentlerimizin uğradığı yağma ve talan süreci konusunda Mimarlar Odası'nın yürüttüğü mücadele, bu rapora sığdıramayacak kadar büyüktür. Odamızın düzenlediği pek çok sempozyum, toplantı, çalışma raporu ve açılan davalar, bu yağma sürecini geleceğe ibret notu olarak tarihe yazmaktadır.

Bütün bu olumsuz gelişmelere karşın, ülkemiz mimarlığının ve onun örgütü olan Mimarlar Odası'nın toplum nezdinde kanıtlanmış saygınlığı, tüm yönetsel ve baskılara rağmen temel dayanağımız ve çıkış noktamızdır.

Mimarlık mesleğinin insani özü ve Mimarlar Odası tarihi içinde mücadelelerle oluşmuş birikimimiz ile, bugün giderek kentlerimizi yaşanmaz hale getiren, bir tüketim ve rant alanı olarak dönüştüren ve kentsel değerleri küresel sermayenin hizmetine sunan bu anlayışın değiştirilmesi yolundaki davranışımızdan asla vazgeçmeden, kentlerin yeniden üretici niteliğinin öne çıkarıldığı, bir kültürel üretim alanı olarak yaşanabilir bir niteliğe kavuştuğu, insana yaraşır geleceğe ulaşma çaba ve umudumuzdan ödün vermeyeceğiz.

TMMOB MİMARLAR ODASI